

Den sosialøkonomiske vitenskaps utvikling

Foredrag holdt i Universitetets gamle Festsal

28. september 1962

Av professor Ragnar Frisch

Det er med atskillig bekymring jeg tenker på titelen på dette foredraget «Den sosialøkonomiske vitenskaps utvikling». Jeg er redd for at denne titelen kommer til å bli mer en blikkfanger enn en korrekt betegnelse på innholdet i foredraget.

En blikkfanger er som bekjent bildet av en ung pike i bikini plassert på toppen av en plakat som ved nærmere ettersyn viser seg å være reklamen for, la oss si, en ny og effektiv type av potetopptaker. Jeg er redd for at jeg kommer til å snakke mer om potetopptakeren enn om blikkfangeren.

Men for iallfall å si noe om blikkfangeren, la oss begynne med begynnelsen. Og begynnelsen er naturligvis den samme for sosialøkonomien som for alle andre vitenskaper, nemlig Aristoteles. Dette gigantiske geni som levde i Athen på 300-tallet før Kristus og hvis skole er blitt kalt den peripatetiske fordi han og hans disipler under forelesningene vandret omkring i spasergangene i gymnaset Lykeion på samme måte som vi i gamle dager, dengang det ennå var somre i Norge, undertiden holdt forelesninger i haven bak Frederiks gate 3.

Antallet av Aristoteles' skrifter er anslått til å være mellom 500 og 1000, og han beskjeftiget seg med nærsagt alt mulig: logikk, retorikk, naturvitenskap, psykologi, matematikk, politikk, statsforfatning og økonomi. Verket *Oeconomica* i 3 bøker er visstnok blitt betegnet som «ekte», men selv uten å være klassisk filolog tror jeg at denne betegnelsen kan være

høyst tvilsom. Om det ikke er Aristoteles selv som har skrevet eller diktert dette verket, må det være opplagt at han gjennom den enorme innflytelse han hadde på datidens tenkning, har vært den inspirasjonskilde som verket *Oeconomica* er sprunget ut fra.

Aristoteles selv hadde virkelig sans for noe av det sentrale i sosialøkonomien og det ennogså i en form som vi nå med en ultramoderne terminologi kan kalle estimering av etterspørselsfunksjoner og en raffinert bruk av monopolpristeorien. Dette fremgår med all tydelighet av en historie som Aristoteles forteller om filosofen Thales fra Milet som levde et par hundre år tidligere. Thales var som de fleste vitenskapsmenn fattig fordi han ikke hadde gidde å bruke sine kunnskaper og evner til å tjene penger. Men engang tok han seg sammen og gjorde et virkelig kupp. På grunn av sine meteorologiske kunnskaper forutså Thales at det i den kommende sesong ville bli en meget stor olivenhøst. Derfor leiet Thales på forhånd alle oljepressene i Milet og nærliggende byer. Han brukte sine spareskillinger til å betale forskudd på disse leiekontraktene slik at alt var juridisk sikret. Da den enorme olivenhøsten kom, var det i vid omkrets ingen andre enn Thales som disponerte oljepresser. Ved å leie dem ut en for en og da selvsagt til svimlende priser skapte han seg en stor formue.

Tiden tillater meg ikke å gå detaljert gjennom middelalderens skolastikere og alle de forskjellige sosialøkonomiske landevinninger

i de århundreder som fulgte, Jeg skal bare ramme ned noen enkelte merkepeleer for å markere hvor i landskapet vi befinner oss. Studentene vil jo kjenne de store trekke- ne fra vår avdøde kollega Oskar Jægers bok om sosialøkonomiens historie og fra professor Johan Vogts forelesninger.

Når vi skal fare gjennom dette terrenget med syvmilsstøvler, må vi først på 1500 og 1600 tallet nevne *merkantilismen* med Jean Baptiste Colbert, som den fremste eksponent. To ekstreme stikkord må være nok til å karakterisere merkantilismen. Jeg er redd for at vår avdøde svenske kollega, den store økonomiske historiker Eli Heckscher ville vende seg i sin grav hvis han hørte en så grusom forenkling som den jeg nå gjør, men la meg likevel gjøre den. På det teoretiske område var merkantilistenes oppfatning at den økonomiske virksomhet simpelthen bestod deri at det som den ene part klarte å tjene, måtte være lik det som den annen part tapte, altså et slags handelsfilosofisk *nullsumsspill* for å bruke en moderne spillteoretisk uttrykksmåte. På det praktiske administrative område var merkantilistene det som vi i vår sterkt opplyste tid ville kalle stygge planøkonomer.

Fysiokratene med François Quesnay som sin eksponent, reagerte mot begge disse synspunkter, både det teoretiske og det praktiske. For det første trakk de frem den fundamentale ting at jorden og naturkraftene var en selvstendig produksjonsfaktor som skapte noe. De skapte et *nettoprodukt* slik

at spillet ikke bare ble et nullsumsspill. Og på det praktiske område hevdet fysiokratene at tingene best ordnet seg av seg selv. De stygge planøkonomene gjorde altså igrunnen bare ugagn.

På slutten av 1700-tallet var det en ny produksjonsfaktor som for alvor ble trukket inn i debatten. Det er jo gjerne slik at en ny ting må overdrives for at folk riktig skal få øye på den. Slik gikk det da også med den nye produksjonsfaktoren, *arbeidet*. Nå ble det denne faktor og denne alene som skapte alt sammen. I året 1776 utkom Adam Smiths berømte verk. Der toner han straks flagg. I verkets innledning sier han: «Det som enhver nasjon årlig frembringer ved sitt arbeid, utgjør det fond som skal forsyne nasjonen med det den trenger.» Denne fanfaren som annonserer arbeidets sentrale plass i sosialøkonomien ble fulgt opp gjennom David Ricardos arbeidsverdi og senere som en videre direkte fortsettelse gjennom Karl Marx' lære som munner ut i den vitenskapelige sosialisme. På det praktiske område var Adam Smith en liberaler. Staten skulle innskrenke sin virksomhet til det som var strengt nødvendig for rettsikkerheten o. l.

Det er interessant at to praktiske konklusjoner som er så diametralt motsatte som den klassiske liberalisme og den vitenskapelige sosialisme er sprunget ut fra det samme teoretiske utgangspunkt: Arbeidet som det sentrale element i den økonomiske virksomhet.

Jeg skal ikke følge denne tråden videre, men bare benytte anledningen til å si at Ricardo ikke bare gjorde seg bemerket ved sin arbeidsverditeori, og dermed som stimulator for sosialismen, men at han generelt må kunne sies i være den første profesjonelle *modellbygger* i sosialøkonomien. Han fremhevet at sosialøkonomien er behersket av lovmessigheter, og at det er sosialøkonomenes oppgave å utrede disse lovmessighetene med logisk stringens. Ikke bare hans arbeidsverditeori men også hans grunnrenteteori er eksempel på dette lovmessighetssynspunktet. Den befolkningsmessige side ved problemet ble tatt opp av den omtrent samtidige Thomas Robert Malthus, Adam Smith, Malthus og

Ricardo er pionererne i det som vi nå kaller *den klassiske skole*.

Jeg synes det er litt urettferdig å kalle Adam Smith for sosialøkonomiens far, slik som det undertiden gjøres. Hans forgjengere, fysiokratene, hadde gjennom sitt *tableau economique* skapt noe som i like høy grad har vært grunnleggende for den moderne sosialøkonomi. Jeg kommer tilbake til hva dette nye bestod i.

Når det gjelder prisdannelses-teorien var klassikernes lære en produksjonsomkostningsteori. Den var i høy grad preget av tankegangen hos den private forretningsmann som produserer og selger i konkurranse med andre forretningsmenn. Denne tankegangen kan forenkles til dette: Kunne jeg bare slå ned prisen, ville jeg trekke kundene til meg. Slik tenker imidlertid også de andre forretningsmennene. Det eneste som stanser oss er produksjonsomkostningene. For alle varer er det altså en slags automatisk tyngdekraft som trekker prisene *nedover*. Og det faste underlag som prisene faller ned på og blir liggende stille på, er produksjonsomkostningene. Produksjonsomkostningene er derfor prisenes «årsak».

Mot dette ensidige synet reagerte i siste halvdel av 1800-tallet *den østerrikske skole* med Carl Menger i spissen. Østerrikerne fremhevet nytten og særlig da grensenytten som den fundamentale «årsak» til prisene.

I vår sprogbruk er grensenytten den deriverte av totalnyttens m. h. p. kvantum. Også engelskmannen Stanley Jevons fremhevet grensenyttens betydning.

Dermed er vi kommet så langt at vi kan begynne å snakke om det egentlig interessante, nemlig strukturen av den moderne sosialøkonomi. Dvs. vi er kommet til saken, nemlig potetopptageren og dens funksjonsmåte. Den moderne sosialøkonomi er i sannhet en stor og herlig potetopptager som bringer jordens skatter opp til menneskene.

Jeg vil gruppere mine merknader om dette under de tre stikkordene: Totalanalysen, økonometrien og de elektroniske regnemaskinene. —

Før det første angående totalanalysen. Sosialøkonomien på 1600, 1700- og begynnelsen av 1800-tallet

var, på noen få unntak nær, f. eks. fysiokratenes *tableau economique*, et stortilet forsøk på å løse et simultant likningssystem mellom, la oss si, tre ukjente *x*, *y* og *z* ved å behandle hver av disse ukjente *for seg*. Først et kapitel der en forklarer hvorledes *x* bestemmes, deretter et kapitel der en forklarer hvorledes *y* bestemmes og til slutt et kapitel der en forklarer hvorledes *z* bestemmes. Den rent bokbinderimessige sammenheftingen av disse tre kapitlene var så sosialøkonomien. Vi kan kalle de tre ukjente arbeidets, jordens og kapitalens andel av nasjonalproduktet.

Som et rørende eksempel på denne analyseteknikken må jeg sitere innledningsordene til forelesninger holdt av den ærverdige M. P. Rossi, Membre de l'Institut de France. Jeg siterer etter annen utgave, trykt i Paris 1843. Med ekte fransk patos begynner han sine forelesninger: Mine herrer! — Dette var altså før de kvinnelige sosialøkonomiske studenter var oppfunnet. — «Mine herrer! Etter at vi i forrige semester har behandlet det som sosialøkonomien har å si om en av produksjonsfaktorene, nemlig arbeidet, skal vi nå behandle et enda vanskeligere problem, nemlig jorden som produksjonsfaktor.»

Den første som virkelig for fullt erkjente at selve poenget ligger i *samspeillet* mellom alle de mange økonomiske faktorer og at dette problemet om samspeillet må løses som et simultant problem, var Leon Walras som virket på 1870-tallet.

Walras oppstillet som prinsipiell teoretisk formulering av det samfunnsøkonomiske systemet et stort likningssystem der han forsøkte å samle alle faktorene til et helhetsbilde hvor hver enkelt faktor samtidig er bestemt av og er med å bestemme alle de andre.

Selv om Walras ikke nådde frem til rent numerisk å bestemme koeffisientene i sitt store likningssystem, har selve hans tenkemåte hatt en enorm betydning. På mange måter har den preget det arbeidet vi er opptatt med i dag.

Walras system var et *determinert system*, dvs. det inneholdt ingen frihetsgrader. Det har like mange ligninger som ukjente. Hvis bare alle koeffisientene i systemet er kjent, vil derfor systemet fikse-

re størrelser på alle de ukjente. Walras-systemet var derfor i sitt vesen et rent beskrivelsessystem, dvs. et analytisk system som bare forsøkte å forklare en situasjon som faktisk eksisterte. Det var altså ikke et analytisk system som er egnet til å studere og sammenlikne alternative utforminger av de gjeldende regler for og institusjoner i samfunnsøkonomien. For å kunne gjøre det, må man operere med et analytisk system som inneholder et visst antall frihetsgrader, altså færre likninger enn variable. Når vi vil søke å stille den økonomiske teori i den praktisk-økonomiske politikks tjeneste er frihetsgradene noe særdeles vesentlig. Det er gjennom dem og bare gjennom dem at vi kan kartlegge de valgmuligheter, dvs. de *manøvreringsmuligheter* som foreligger i den økonomiske politikken.

Jeg skal ganske kort skissere de tre forskjellige faser i arbeidet med å stille opp et analytisk system — en modell — som kan være et redskap i den økonomiske politikken.

For det første må vi stille opp en liste over de størrelser — de variable — vi vil operere med i vårt teoretiske resonnement. Listen må så å si være tinglest i den forstand at vi under hele resonnementet pålegger oss selv det logiske krav at vi ikke får lov å trekke inn noen variable som ligger utenfor denne listen. Skulle vi under arbeidets gang finne at vi er nødt til å trekke inn en variabel til, må den tinglestes som et tillegg til listen. Og vi må ta alle logiske konsekvenser som derav følger, bl. a. den konsekvensen som følger m.h.t. antallet av frihetsgrader, altså m.h.t. manøvreringsmulighetene i den økonomiske politikken.

Den helt fundamentale betydning av det logiske krav som ligger i en tinglest liste over variable kan jeg illustrere med noe som i sin tid skjedde i Edens have. Kain slo som bekjent sin bror Abel ihjel. Da det var gjort, begynte Kain å tenke på hvorledes han skulle klare å forplante slekten. Rent logisk sett så det ut til å være et ganske uløselig problem. Men Kain klarte det. Og hvorledes klarte han det? Jo, han reiste til *fremmede land* for å ta seg en hustru.

Den sosialøkonomiske litteratur til langt opp i det 19. århundre, ja selv i dag, er full av slike løsninger hvor forfatterne for å komme ut av en vanskelighet reiser til fremmede land når det trengs. Vi behøver bare å tenke på hvorledes hvert enkelt land for seg forsøker å løse sine problemer om betalingsbalansen med utlandet.

Den tingleste listen over de variable som man vil tillate i resonnementet er altså den første fase i oppbyggingen av en virkelig holdbar analytiske modell.

Den neste fase er oppstilling av de *relasjoner* som knytter disse variable sammen. Det kan være rent definisjonsmessige relasjoner som f. eks. de som sier at nasjonalproduktet er lik summen av de seks anvendelser: Privat forbruk, offentlig forbruk, privat investering i fast realkapital, offentlig investering i fast realkapital, netto lageropplegg og nettoeksport.

Eller det kan være tekniske relasjoner i produksjonen, eller forbrukernes adferdsmønster eller andre adferdsmønstre, som er av en så *dyptgripende* natur at det neppe ville være mulig å bryte dem ned i en overskuelig fremtid.

Den tredje fasen i arbeidet med den analytiske modellen er oppstillingen av en realistisk øvre og nedre *skranke* for de variable og definisjonen av en *preferansefunksjon* som gjør det mulig å jamføre ønskeligheten av de forskjellige valgalternativer som foreligger i og med at modellen inneholder et visst antall frihetsgrader. En preferansefunksjon vil si en av politikerne (med bistand av de økonomiske eksperter) definert funksjon av modellens variable, som har den egenskap at det nettopp er denne funksjon man ønsker å gjøre størst mulig, f. eks. nasjonalproduktet eller dets vekstrate.

Hele dette opplegget inneholder selvfølgelig mange dyptliggende problemer både av filosofisk og praktisk art. I denne korte oversikten kan jeg ikke gå inn på det, men må nøye meg med å henvise til professor Haavelmos «Innledning til høyere kurs i økonomisk teori» som nylig er utgitt som memorandum fra Sosialøkonomisk Institutt. Jeg håper at jeg ikke vil bli beskyldt for å drive tekstrekla-
me når jeg sier at dette er en

glimrende oversikt som studentene må fordype seg grundig i.

Det annet av de tre stikkordene jeg vil bruke for å karakterisere den moderne sosialøkonomi er økonometrien. Stanley Jevons drømte på 1870-tallet om at den tiden måtte komme da økonomene og statistikerne hadde klart å fylle numeriske data inn i sitt analytiske apparat. Det er dette som økonometrien nå er i ferd med å gjøre. For vel 30 år siden, nærmere bestemt 8. februar 1932 sto jeg på dette selvsamme sted — men med et kateter som ikke var det gamle vakre, restaurerte som vi nå har — og holdt en tiltredelsesforelesning som vesentlig gjaldt økonometrien. Titelen var «Nyorientering av den økonomiske teori. Økonomikken som eksperimentalvitenskap».¹⁾

Ingen er vel mer klar over vanskelighetene enn de som selv arbeider med økonometriske problemer. De vet at Rom ble ikke bygget på én dag. Men samtidig vet de at en fornuftig styring av samfunnsøkonomien er helt avhengig av at det lykkes dem å vinne frem selv om det skal gå steg for steg. Og de får også fra tid til annen oppmuntrende beviser for at det ikke bare er skydotter de jager etter. Jeg skal nevne et enkelt hyggelig eksempel.

Den parameteren vi kaller inntektens grensenyttefleksibilitet spiller en fundamental rolle i forsøket på å bygge opp en sammenfattende teori for hele den private etterspørsel etter forbruksgoder. Jeg drøftet dette i diverse memoranda for Sosialøkonomisk Institutt og samlet resultatene i en artikkel i *Econometria* i 1959.

I et memorandum av 24. mars 1958 bestemte Leif Johansen ad tre forskjellige veier gjennomsnittsstørrelsen på denne parameteren for de siste decenniene i Norge og fant på alle tre måter temmelig nøyaktig den samme verdi, nemlig —2. Senere har I. F. Pearce funnet omtrent samme verdi, —2, for Storbritannia.²⁾ Og ganske nylig på en vitenskapelig konferanse i Dublin i begynnelsen av denne måneden, la A. P. Barten fra det

1) Senere trykt på norsk i *Statsøkonomisk Tidsskrift*, Oslo, 1932, og på engelsk i *Nordic Statistical Journal*, 1932.

2) *Econometria* 1961, p. 507.

hollandske økonometriske institutt frem beregninger for Holland som viste nøyaktig samme resultat, —2, på små avrundingsfeil nær. Slike ting kan ikke skyldes bare tilfeldigheter.

Det tredje av stikkordene for den moderne sosialøkonomi er de elektroniske regnemaskinene. Dette tekniske hjelpemidlet har brutt ned den skranken som lenge var en absolutt hindring for at de økonometriske metodene virkelig kunne slå igjennom. Det er for så vidt karakteristisk at Leif Johansens resultater bygger på elektroniske beregninger foretatt i vårt Statistiske Sentralbyrå og på videre arbeider utført på Forsvarets Forskningsinstitutt maskin på Kjeller, og at A. P. Bartens resultater bygger på elektronisk bearbeidelse i Holland. Over hele verden både i Vesten og i Østen og i de nøytrale land blir nå disse maskinene tatt i bruk for økonomiske planleggingsformål både på bedriftsplanet og i nasjonalplanet. Da jeg siste gang reiste hjem fra Cairo hadde jeg overvekt på flybagasjen fordi jeg brakte med meg to eksemplarer av et stort lignings-system om Egypts økonomi. Det skulle bearbeides på Forsvarets Forskningsinstitutt elektroniske maskin.

Vårt universitets elektroniske regnemaskin er dessverre av mer beskjedne dimensjoner, men dog brukbar for problemer av den størrelsesorden som våre studenter møter. Kåre Edvardsen ved Sosialøkonomisk Institutt har nylig laget et større memorandum for å veilede studentene i bruken av denne maskinen.

Fremtidsperspektivet for anvendelsen av de elektroniske maskiner gjelder imidlertid ikke bare det egentlige beregningsarbeidet, men kanskje enda mer problemet om det som nå går under navn av information retrieval dvs. hvorledes man skal klare å finne igjen foreliggende opplysninger. Med den enorme og stadig økende masse av vitenskapelige opplysninger, opplysninger om faktiske forhold og om teoretiske resultater, er det nesten umulig for en forsker å ha oversikt over alt det som foreligger og som kan ha interesse for det spesielle problemet han arbeider med i øyeblikket. Undertiden kjenner han det vel omtrent som

skipsgutten som kom til skipperen og sa: «Det er jo så, skipper, at en ikke har mistet noe som en vet hvor en har?». «Ja, det er ganske riktig det, gutten min», sa skipperen. «Ja, da har jeg ikke mistet sølvkanna til skipper'n heller da. Den falt overbord for en stund siden.»

Det er dette problemet om å finne igjen sølvkanna akkurat i det øyeblikket en har bruk for den som arbeidet med information retrieval søker å løse.

Det er ikke så vanskelig så lenge man arbeider med slike begrensede problemer som momentant å kunne svare på spørsmål om rute-tider og billettpriser i flytrafikken eller raskt å lokalisere alle lovbestemmelser som er relevante for et bestemt juridisk spørsmål — noe som man faktisk nå er i ferd med å løse —. Men verre blir det hvis man forsøker å gi en fullstendig klassifisering av alle relevante opplysninger innenfor det feltet som karakteriseres ved overskriften «Om alt hva der kan vites».

Men vi må aldri tillate oss noen form for vitenskapelig defaultisme. Vi må stadig holde oss for øye at den eneste forskjellen mellom et vanskelig problem og et umulig problem er at det siste tar litt lengre tid å løse.

*

Så kan man da til slutt spørre: hva skal hele dette formidable apparatet, hele den moderne sosialøkonomi, tjene til? Hva skal det være godt for alt sammen?

Svaret på dette spørsmålet kan bare gis ved en personlig trosbekjennelse. Og min trosbekjennelse er at det skal tjene til å hjelpe våre medmennesker og særlig til å hjelpe de små i samfunnet. Direkte eller indirekte er det dette formålet som ligger bak mine dagers og netters arbeid. Det er det og bare det som gjør arbeidet utholdelig. Hvis det ikke var for troen på at det kunne nytte, ville jeg isteden ha dradd på fisketur, eller riktige-re, da jeg har smertelige erfaringer for at jeg ikke egner meg som sportsfisker, ville jeg helt og holdent ha ofret meg for min store hobby — birøkten.

Det er ikke nok bare å ha godvilje. Godviljen må være underbygget ved vitenskap. Derfor vil jeg fullt ut underskrive Lord Bertrand Russells ord «Hverken kjærlighet

uten kunnskap eller kunnskap uten kjærlighet kan føre til et godt liv». Jeg kan ikke følge Bertrand Russell i hans gudsfornektelse, men det ligger på siden av det jeg her vil trekke frem.

Denne min inspirasjonskilde for et slitstomt arbeid har jeg alltid forsøkt å øse av. I de fortvilte depresjonsårene, nærmere bestemt i desember 1932 da vi kjempet en desperat kamp mot den økonomiske fiksjonstenkingen i Norge, skrev jeg:³⁾ «Det går ikke an å betrakte krisen som et rent tallmessig fenomen. Krisen er et spørsmål om menneskeskjebner og det er som sådant vi må angripe problemet.»

Denne grunninnstillingen er stadig blitt bestyrket senere i livet. Ikke minst under mine mange opphold i de underutviklede landene. Jeg glemmer aldri det inntrykk det gjorde på meg da jeg etter en behagelig flytur landet i Calcutta og for første gang stiftet direkte bekjentskap med den materielle elendigheten i den indiske befolkningen. Min kone, og våpenbror, som av sikkerhetsgrunner kom to dager senere, fikk en intens følelse av det samme.

Den som føler denne etiske bakgrunn for det sosialøkonomiske arbeidet, kan ikke stille seg utenfor de politiske aspekter av samfunnsøkonomien.

Det er klart at det enkleste av alt for en atomfysiker er å konsentrere seg bare om det teknisk-vitenskapelige og overlata til politikerne å bestemme om og i tilfelle hvor atombombene skal kastes. Og det enkleste av alt for en sosialøkonom er å konsentrere seg bare om å bygge opp et mest mulig effektivt analyseapparat og overlata til politikerne å bestemme på hvilken måte det skal misbrukes.

Men verden og dens problemer er i dag blitt en slik udelelig enhet både geografisk og befolkningsmessig innenfor det enkelte land, at ingen av oss har lov til å legge seg til en slik fagisolasjonistisk og behagelig innstilling. Det er noe som kreves av oss. Det kreves et *engasjement* som går langt utenfor de sirkler vi beveger oss i til daglig.

I dette engasjementet er det

³⁾ Senere utgitt som memorandum av 11. januar 1951.

ikke til å unngå at vi undertiden må rette kritikk og kanskje hard kritikk mot enkeltpersoner. Skulle vi alltid si bare det som såvel morderen som den myrdede kan være fornøyd med, måtte vi jo bare snakke om ganske irrelevante ting, som f. eks. soleihovens kronblader e. l.

Men når vi øver kritikk mot enkeltpersoner må vi alltid la oss lede av Mahatma Gandhis berømte ord: «Uendelig motstand mot det onde og samtidig uendelig kjærlighet til han som gjør det onde.»

Dermed er vi midt oppe i spørsmålet om saklighet og objektivitet i en samfunnsdebatt. Saklighet og objektivitet er to forskjellige ting og det er nødvendig å si litt om begge.

Den enkleste definisjon av saklighet er at det er det som han legger for dagen som er enig med meg, dvs. enig med den som bruker ordet saklighet. Den som har tatt utklipp fra norske aviser for det siste året vil kunne fylle mange mapper med eksempler på det.

I virkeligheten er det, iallfall i prinsippet, ikke så vanskelig å gi en noe mer tilfredsstillende definisjon. Det er to hovedkjennermerker ved sakligheten. For det første at man gjennomfører resonanementet helt logisk stringent. For det annet at man ikke med vitende og vilje gjør vold på kjensgjerningene. Saklighet impliserer derimot ikke at man er forpliktet til å trekke frem *alle* momenter som kan være relevante til belysning av et foreliggende spørsmål. Det beste bevis for at det forholder seg slik er den aksepterte regelen om at det i enhver straffesak skal opptrede to personer, en offentlig anklager og en forsvarer. Ingen ville falle på å beskyldne den ene av disse to herrer (eller kan-

skje damer) for usaklighet fordi de konsentrerer seg om å trekke frem bare en viss gruppe av momenter.

Kravet til objektivitet går et skritt videre. Den som vil være objektiv plikter ikke bare å være saklig i den forstand jeg nevnte, men han plikter også så langt han makter det å trekke frem alle momenter som er relevante for avgjørelsen av et foreliggende spørsmål og vurdere dem alle. Her er det den tredje person eller riktige-re den tredje gruppe i straffesaken kommer inn, nemlig domstolen. Den plikter å være objektiv så langt den makter.

Disse definisjoner av sakligheten og objektiviteten kan anvendes så å si ordrett på alt som heter offentlig debatt i et demokratisk samfunn. Når vi skal gjøre vår innsats i denne debatten, plikter vi selvsagt alltid å være saklige i den forstand jeg har definert ordet, men det er ikke ensbetydende med at vi alle sammen til enhver tid må være objektive. Og heller ikke er det ensbetydende med at vi alltid må bruke nettopp den uttrykksformen som vi er vant til å bruke i vårt daglige arbeid innenfor vårt spesielle fagområde, altså for en teoretisk sosialøkonom den uttrykksformen som består i å begynne med å si: la x, y og z betegne henholdsvis de og de størrelser i den tingleste liste over modellens variable, osv.

Skulle vi alltid uttrykke oss bare på den måten kunne vi i mange tilfelle bli henvist til bare å gjøre den formen for innsats, som består i at vi står med hendene i bukselommen som tilskuere til en brann og roper til brannfolkene: «Husk nå endelig på at vann er skadelig for stoppede møbler». Eller den formen for innsats som

geologen ville gjøre hvis han var bosatt øverst i dalen og ble vekket midt på natten av bulderet fra et stort leirskred og han forsøkte å komme i kontakt med naboene for å si: La x, y og z betegne de og de størrelser osv. Hvis han var et fornuftig menneske og virkelig ville gjøre en innsats, ville han bare gripe sin lommelykt, storme ut i natten og rope av sine lungers fulle kraft: «Redd dere straks ut av husene.» Senere når dagningen kom, ville han forsøke å tilkalle fagkolleger og sammen ville så disse i de følgende dagene og ukene ved hjelp av x, y og z beregne det statiske og dynamiske trykk i leirmassene for på den måten å hjelpe sine medmennesker.

Jeg kan ikke slutte uten å si at jeg synes at disse betraktningene har en temmelig direkte anvendelse på mye av det vi har sett og hørt under Fellesmarkedets-debatten hos oss. Den *verste* form for usaklighet og manglende objektivitet er den som gir seg ut for å være saklig og objektiv. Jeg kan ikke komme bort fra at en slik kamouflert usaklighet og mangel på virkelig objektivitet har gjennomsyret mye av bestrebelsene for å skremme eller lokke det norske folket med i Fellesmarkedet. Men dette er noe som jeg vil foretrekke å behandle for et annet forum.

Den sunne reaksjon og den sunne dømmekraft hos de menige borgere — ikke bare i det spesielle Fellesmarkedet-spørsmålet, men helt generelt — er den største oppmuntring for oss som sliter etter evne for å bygge opp et analytisk apparat på sosialøkonomiens område. Det er denne sunne reaksjon og dømmekraft som gir oss håp om at vårt slit til slutt skal bli til virkelig hjelp for menneskene i et demokratisk samfunn.

Skattedebatten i søkelyset

«Om man tviler på den progressive skatt har vesentlige virkninger på tilbudet av arbeid, innebærer ikke dette nødvendigvis at der ut fra en samfunnsmessig helhetsvurdering ikke skulle være noe behov for svekkelse av progresjonen. Naturlig nok blir den sterke progresiviteten oppfattet som en urimelighet av mange av de som rammes av den. Dette er et moment som må tillegges vekt i seg selv og som må avveies mot ønskeligheten av å påvirke inntektsfordelingen gjennom de direkte skatter.»

(St.meld. nr. 54. Retningslinjer for skattepolitikken)

Skattedebatten i Norge er ofte en debatt om skatteprogresjon. Dette til tross for at progresjonen

bare svarer for om lag 300 mill. kroner av de vel 7 milliarder staten hvert år tar inn i skatter og avgifter. Men de som blir rammet av progresjonen er ikke alltid villig til å se så stort på det.

Progresjonen er nok noe sterkere i Norge enn i de fleste andre land. Ikke ved at den begynner på et mye lavere inntektstrinn her enn i andre land — og heller ikke ved at maksimalprogresjonen er sterkere hos oss enn andre steder. Men avstanden mellom første progresjonstrinn og det inntektsnivået en må ligge på for å føle progresjonen fullt ut, er mye kortere i Norge enn i andre land. Selve progre-